

ВЕРБАЛЬНЕ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ ПРАВДА В П'ЄСАХ ІВАНА ОГІЄНКА

Марчук Л. М.

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри сучасної української мови

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Посилений інтерес сучасної філології до вивчення поетичної мови зумовлює теоретичне обґрунтування лінгвопоетики як мовознавчої дисципліни. З іншого боку, актуальним завданням мовознавства залишається семантичний аналіз лексичних одиниць, дослідження феномену мовної картини світу як вербального вираження концептуальної.

Це зумовило запровадження терміна «концепт» як лінгвістичної та лінгвопоетичної категорії. Специфіка концепту полягає в тому, що він є водночас об'єктом вивчення кількох дисциплін філософії, лінгвістики, культурології та психології.

А.М. Приходько ґрунтуючись на онтологізації людини у світі, суспільстві, культурі та мові [4, с. 89] виділяє певні типи і класи концептів. Так, концепти логіко-філософського порядку, зазначає дослідник, представлені універсальними нерегулятивними ментальними утвореннями, які репрезентують наднаціональні цінності, що не мають прескриптивних настанов і є аксіологічно індиферентними. Залежно від параметричного принципу вони можуть виступати у двох своїх іпостасях, а саме категоріальній та теософській. Категоріальні концепти відбивають єдиний для всіх когнітивний процес і несуть інформацію про класи об'єктів на кшталт Аристотелівських категорій РІЧ, КІЛЬКІСТЬ, ПРИЧИНА, ПРОСТІР, ЧАС. А.Д. Бєлова визначає зазначені категорії як загальнокультурні [1, с. 20]. Теософські концепти А.М. Приходько денотує як універсальні, нерегулятивні, непараметричні ментальні утворення з абстрактною семантикою.

Співвідношенню концептів «ПРАВДА – НЕПРАВДА» в українській мові надається особлива увага.

ПРАВДУ розглядаємо в дослідженні як: 1) лексему – одиницю мови зі своєю семантикою й комбінаторними можливостями; 2) однойменний концепт, у значеннєвому просторі якого функціонують різні одиниці, семантично пов'язані з феноменом «правда».

Філософська проблема ПРАВДИ розглядається людством упродовж довгого часу.

В основі культурно-філософських концептів «Істина», «Правда» лежать такі метафоричні образи, як Бог, відповідь перед Богом, висота, відкритість, чистота, гіркота, біль, глибина, неприступність.

При багатьох спільних параметрах концепти «Істина» і «Правда» диференціюються за наступними асоціативними векторами: істина – Бог, світло, справедливість; правда – душа, мати, гіркота.

У найвічній картині світу правда піддається розгляду частіше, ніж істина. Загальним для багатьох мов є те, що на побутовому рівні істина за змістом співвідноситься з фактами. «Правда» і «істина» – важливі й ціннісно марковані концепти. Розглянемо конфігурацію концептосфер вербальних носіїв цих концептів для визначення межі значеннєвого об'єкту кожного із цих слів окремо й на виявлення загальних для них значень правди й істини в українській мові: правда – це те, що існує в дійсності, відповідає реальному стану речей; справедливість, чесність, права справа; правота. Істина ж трактується як те ж, що й правда, моральний ідеал, достовірне знання судження, перевірене практикою [2, с.404].

Зі словникових статей очевидно, що значення слів «правда» і «істина» збігаються тоді, коли вони використовуються для позначення чогось, що існує в дійсності, а завдяки іншим значенням їхні семантичні поля розходяться.

Тобто, на перший план виходить семантична подібність, а не розходження цих слів. Цей висновок можна підкріпити, вказавши на те, що в слів «правда» і «істина» один загальний антонім – неправда.

Концепт ПРАВДА – це основоположний, центральний, текстоутворювальний концепт у творчості Івана Огієнка. Ідеєю правди, відстоювання правди, боротьби за правду пронизана вся його поезія. У поетичних творах відзначаємо випадки слововживання лексеми **правда** в авторській трансформації фразеологізму: «Святе переможе – і правда настане» [3, с. 57].

*Правда пов'язана з Любов'ю:
Життя цаcliffe дасть Людині,
Обнявшись з **Правдою** Любов,
Ми в прах обернем Зла твердині,
І звільним Світ з липких оков [3, с. 81].*

Правда зображена поряд з іншими символічними образами:

*І все з Наукою при боці
Сміливо **Правда** йде Господня,
І нам обом лежить на оці –
Щоб Зло поглинула безодня [3, с. 87].*

Особливістю ідіостилю і світогляду Івана Огієнка є домінування значення «справедливість», яке виступає на перший план порівняно з іншими значеннями лексеми правда. Семантична структура цієї одиниці у Огієнкових текстах більш тяжіє до семантичної структури цієї лексеми у Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст., який так тлумачить слово правда:

1) (істина) правда; 2) справедливість; 3) праведність, чесність; 4) присяга; 5) договір, умови договору; 6) судові рішення [5, с. 219].

Саме значення правди як справедливої істини є основним значенням слова *правда* в Біблійних текстах, як Старозавітних, так і Новозавітних. Граматична структура мінімальних поетичних контекстів зі словом *правда* в І. Огієнка представлена такими формами: 1) субстантивні словосполучення з прикметником-епітетом у ролі залежного слова: *святая правда, жива правда, Божя правда, наша правда*; 2) субстантивні словосполучення із залежним іменником: *слово правди, сонце правди, голос правди*; 3) дієслівні словосполучення: *любити правду, стати за правду, возвістити правду*; 4) предикативні сполуки: *правда встане, правда оживе, правда спить*. Найчастотнішими поетичними означеннями до ключового слова правда у Івана Огієнка є епітети *святая, свята, пресвятая, Божя, жива*, які актуалізують значення правди як «божественної справедливості» у драматичних філософських текстах.

Подам я спосіб довголіття, І люди житимуть віки, І станете – кедрове віття, Всевічно юні та надкі.

Зроблю безсмертною Людину, На смерть знайду потрібний лік, І Правду визнає єдину Новий щасливий чоловік...

Бо хто не хоче знати істоти Святої Правди на землі, Той шибеніці від Голготи Не розрізнить в своїй Імлі [5, с. 90].

Правда є ідеалом життя світу і суспільства для І. Огієнка. Поряд із наведеними епітетами у його контекстах активно функціонує словосполучення *наша правда*, що експлікує значення народної, української історичної правди, власне значення історичної справедливості щодо українського та слов'янських народів і значення соціальної справедливості. Настання Правди – це вершина соціальної справедливості:

Святе переможе,

І Правда настане, –

А з нею все Боже,

Усе, що кохана! [5, с. 91].

Правда завжди має побороти неправду, бо правда є Господня:

Бо Правда Господня

Неправду поборе,

Як ніч Великодня

Те серце суворе! [5, с. 99].

Правдивий – означення до Бога:

Правдивий Бог, як Батько рідний,

І добрий завсіди, як Мати:

Тому ніколи я не бідний,

Ї нема потреби нарікати [5, с. 233].

Правда зазвичай тлумачиться як «істина», «правдивість», «правильність», «справедливість» і под., проте смислове наповнення концепту *правда* в текстовому оточенні виходить далеко за межі цього набору значень. У багатьох уживаннях *правда* не відповідає поняттю *істина*, а *істина* – *правді*; *правда* може здобувати коннотації, що визначають її різнорівневий характер (є *велика правда*, є *часткова правда* і под.), аж до її заперечення {*несправжня правда*}; *правда* може втрачати значення ідеалу, абсолюту, набуваючи рис побутового слова у висловлюваннях *Ти сказав правду* тощо.

Концепт ПРАВДА – це центральний, філософський концепт у творчості Івана Огіска.

Література:

1. Белова А. Д. Вербальне відображення концептосфери етносу: сучасний стан вивчення проблеми / А. Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К., 2001. – № 5. – С. 15 – 22.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів / [ред. В. Бусел]. – К.; Ірпінь: Перун, 2002. – 1428 с. – (До 10-ої річниці проголошення Незалежності України).
3. Митрополит Іларіон. Твори. – Т. 1: Філософські містерії. – Вінніпег, 1957. – 336 с.
4. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы / А.Н. Приходько. – Днепропетровск: ПП Беляя Е. А., 2013. – 307 с.
5. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: У 2 т. / Укл.: Д. Г. Гринчишин, У. Я. Єдлінська, В. Л. Карпова, І. М. Керницький, Л. М. Полюга, Р. Й. Керста, М. Л. Худаш. – К.: «Наукова думка», 1977-1978. – Т. 1 – 2. Т. 2: Н – Θ (5827 слів) / Ред. тому: Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький. – К.: «Наукова думка», 1978. – 592 с. – С. 219.